

تحلیل قانون مجازات استفاده‌کنندگان غیرمجاز از آب، برق، تلفن، فاضلاب و گاز با تأکید بر حوزه آب و فاضلاب

صدف داورپور* - حسن شهروی**

چکیده:

امروزه خدمات عمومی همچون آب، برق، گاز و ... جزء ضروری و جدایی‌ناپذیر زندگی انسان‌ها گشته، به‌گونه‌ای که حتی زندگی بدون بهره‌مندی از این خدمات ناممکن به‌نظر می‌رسد. با این نیاز گسترده جامعه از سویی و تعدد جرایم در این حوزه از سویی دیگر، نیاز به اقدامات پیشگیرانه و مقابله‌های سختگیرانه بیش‌ازپیش احساس می‌شود و قانونگذار ایران نیز در این خصوص قوانین متعددی وضع نموده است که یا به‌صورت موردی و اختصاصی به یکی از این خدمات مرتبط بوده‌اند، مانند قانون مجازات اخلال‌کنندگان در تأسیسات آب، برق، گاز و مخابرات کشور و یا در موارد معدودی مانند ماده ۶۶۰ بخش تعزیرات قانون مجازات اسلامی به جرایم مرتبط با چندین مورد از خدمات عمومی مانند آب، برق و ... پرداخته است. آخرین اراده قانونگذار در زمینه خدمات عمومی، قانون مجازات استفاده‌کنندگان غیرمجاز از آب، برق، تلفن، فاضلاب و گاز مصوب ۱۳۹۶/۰۳/۱۰ می‌باشد که علی‌رغم کاستی‌ها، ابهامات و ایرادات نقش مهمی در روزآمد کردن قوانین و رفع برخی ایرادات و ابهامات قوانین پیشین داشته است. در این پژوهش بر آنیم تا به بررسی این قانون تازه تصویب با تأکید بر حوزه آب و فاضلاب بپردازیم.

* کارشناسی ارشد، کارشناس حقوقی شرکت آب و فاضلاب استان سمنان، سمنان، ایران، نویسنده مسئول
Email: s.davarpour@gmail.com

** دانشجوی دکترا، مدیر حقوقی شرکت آب و فاضلاب استان سمنان، سمنان، ایران
Email: shahravihasan@gmail.com

کلیدواژه‌ها:

استفاده‌کنندگان غیرمجاز، انشعاب غیرمجاز، خدمات عمومی، آب، فاضلاب.

مقدمه

بشر در تمام طول تاریخ همواره درصدد استفاده از طبیعت و منابع آن به بهترین نحو و تسخیر آنها بوده است و با گسترش جوامع و پیشرفت تکنولوژی خدماتی مانند برق، تلفن و ... که در ابتدا به‌عنوان ابزار توسعه و رفاه محسوب می‌گردید، به درجه‌ای از اهمیت رسیده‌اند که زندگی بدون آنها غیرقابل تحمل می‌باشد، لذا ارائه این خدمات نیز نیازمند تلاشی مضاعف اما نظام‌مند می‌باشد که قانونگذار با تصویب قوانین مختلف در سال‌های مختلف درصدد حفظ و حراست از این منابع و خدمات و جلوگیری از تصرف، تعرض و استفاده غیرمجاز از آنها، مجازات و برخورد با متخلفان و مجرمان این حوزه بوده است.

بدیهی است که در میان این خدمات عمومی، آب از آنجاکه مایه حیات تمام جانداران کره خاکی می‌باشد و زندگی آنان بدان وابسته است، دارای اهمیت ویژه‌ای می‌باشد و در تمام ادوار نیز مورد توجه خاص بوده است.

در دوره معاصر با تشکیل وزارت نیرو و سازمان‌ها و نهادها و شرکت‌هایی از جمله شرکت آب و فاضلاب شهری و روستایی و تصویب قوانین مختلفی مانند قانون مجازات اخلاص‌کنندگان در تأسیسات آب، برق و ... مصوب سال ۱۳۵۱، قانون توزیع عادلانه آب مصوب سال ۱۳۶۱، قانون تشکیل شرکت‌های آب و فاضلاب مصوب ۱۳۶۹ و بخش تعزیرات قانون مجازات اسلامی مصوب سال ۱۳۷۵ تلاش‌هایی در راستای استفاده مناسب و ضابطه‌مند از آب از سوی و جلوگیری از تصرف، تعرض و استفاده غیرمجاز از آنها، مجازات و برخورد با تخلفات و جرایمی مانند استفاده غیرمجاز از آب از سوی دیگر صورت گرفته است. آخرین قانون تصویب‌شده در این خصوص قانون مجازات استفاده‌کنندگان غیرمجاز از آب، برق، تلفن، فاضلاب و گاز مصوب ۱۳۹۶/۰۳/۱۰ می‌باشد.

با عنایت به مطالبی که بیان شد در این پژوهش تلاش می‌کنیم که به قانون مجازات استفاده‌کنندگان غیرمجاز از آب، برق، تلفن، فاضلاب و گاز مصوب ۱۳۹۶/۰۳/۱۰ با تأکید بر قوانین مرتبط با حوزه آب و فاضلاب بپردازیم؛ بنابراین در بخش اول تاریخچه قوانین مرتبط با آب و فاضلاب و در بخش دوم ضمن تحلیل این قانون تازه تصویب با نگاه خاص به قوانین و آیین‌نامه‌های مرتبط با آب و فاضلاب، نوآوری‌ها و ابهامات و ایرادات آن را بررسی می‌نماییم.

۱- مروری بر تاریخچه قوانین آب و فاضلاب

نظام بهره‌گیری از آب‌ها در یک دوره طولانی تابع اراده اشخاص حقوق خصوصی بوده و مباحث آن نیز در این حوزه موردبررسی قرار می‌گرفته است اما به تدریج و با تغییر رویکرد، مباحث مرتبط با آب در حیطه حقوق عمومی قرار گرفت. این رویکرد به عللی مانند ضرورت ساماندهی استفاده از آب‌ها و علاقه دولت‌ها به حفظ اقتدار خود بر این مایه حیات و ارتباط آن با امنیت سیاسی و ملی و دفاعی هر کشور است.

یکی از عمده‌ترین روش حفاظت و حمایت از اهداف و منابع و هر موضوعی از جمله آب و فاضلاب، تبیین نحوه برخورد کیفری و حقوقی با متخلفان و مجرمان آن حوزه توسط دولت یا حکومت است؛ بنابراین دولت‌ها برای دستیابی به اهداف خود از حقوق و ضمانت‌اجراهای آن بهره می‌برند.

قانونگذاری آب در ایران را می‌توان در سه دوره موردبررسی قرار داد:^۱

الف) تا سال ۱۳۴۷

در این دوره رویکرد حقوق خصوصی، درخصوص آب حاکم بوده است. چنان‌که در موادی مانند مواد ۲۷ (مجاز بودن تملک اموالی که ملک اشخاص نمی‌باشد)، ۲۹، ۹۶، ۱۰۰، ۱۳۴، ۱۴۷، ۱۴۸، ۱۴۹، ۱۵۰ تا ۱۵۸ قانون مدنی این امر به‌خوبی مشهود است.

ب) از سال ۱۳۴۷ تا انقلاب اسلامی

در سال ۱۳۴۷ با تصویب قانون آب و نحوه ملی شدن آن، آب در زمره ثروت‌های ملی و مالکیت آن به‌عهده دولت قرار گرفت و در مواد ۵۹، ۶۰ و ۶۱ آن قانون برای متخلفان و مجرمان کیفر در نظر گرفته شد.

قانون مجازات اخلال‌کنندگان در تأسیسات آب، برق، گاز و مخابرات کشور مصوب سال ۱۳۵۱ شورای ملی نیز برای هرکس که با هدف اخلال در نظم و امنیت عمومی در تأسیسات فنی آب و ... مرتکب هرگونه تخریب یا حریق یا از کار انداختن یا هر نوع خرابکاری دیگر گردد، مجازات تعیین نمود.

پس از انقلاب اسلامی نیز قانونگذاری درزمینه منابع آب و حفاظت از آن ادامه پیدا کرد.

۱. مرکز بررسی‌های استراتژیک ریاست جمهوری، «نظام مالکیت منابع آبی در ایران، بیست و پنجمین نشست از سلسله‌نشست‌های گفتگوهای راهبردی با موضوع نظام مالکیت منابع آبی در ایران»، آخرین ویرایش <http://www.css.ir/fa/content/112616>، ۱۳۹۵/۰۵/۱۲ (آخرین بازدید ۱۳۹۸/۰۶/۰۱).

پ) بعد از انقلاب اسلامی تاکنون

به‌موجب اصل ۴۵ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، دریاها، دریاچه‌ها و سایر آب‌های عمومی در زمره انفال و در اختیار حکومت اسلامی قرار داده شد. همسو با قانون اساسی، قوانین عادی مصوب مجلس شورای اسلامی، تصویب‌نامه‌ها، آیین‌نامه‌ها و بخشنامه‌های متعددی تصویب شد.

در سال ۱۳۵۹ لایحه قانونی رفع تجاوز از تأسیسات آب و برق کشور به تصویب شورای انقلاب رسید و برای استفاده غیرمجاز و دخالت غیرقانونی جزای نقدی و رفع تجاوز و اعاده به وضع سابق به‌عنوان مجازات مقرر گردید. همچنین قانونگذار موادی را به تکرار و تشدید مجازات جرایم اختصاص داد.

قانون توزیع عادلانه آب مصوب ۱۳۶۱ نیز در ماده ۴۵ به جرم‌انگاری برخی اقدامات پرداخته و مجازات اعاده به وضع سابق، جبران خسارت وارده، شلاق و حبس را پیش‌بینی نموده است.

بخش پنجم کتاب تعزیرات و مجازات‌های بازدارنده قانون مجازات اسلامی مصوب سال ۱۳۷۵ در ماده ۶۸۷ به‌نحو عام‌تر علاوه بر آب، به فاضلاب، تلفن، برق، پست و ... در ماده ۶۸۸ به اعمال تهدید علیه بهداشت عمومی مانند آلوده کردن آب آشامیدنی و در ماده ۶۶۰ به استفاده غیرمجاز پرداخته است. در سال ۱۳۸۷ با اصلاح صورت‌گرفته در ماده ۶۶۰ حبس به جزای نقدی تبدیل و استفاده غیرمجاز از فاضلاب نیز به موارد احصاء شده اضافه گردید (که البته این ماده به‌موجب قانون مجازات استفاده‌کنندگان غیرمجاز نسخ صریح شد).^۲

آخرین قانون تصویب‌شده، قانون مجازات استفاده‌کنندگان غیرمجاز از آب، برق، تلفن، فاضلاب و گاز می‌باشد که در بخش بعد آن را بررسی می‌نماییم.

۲- تحلیل قانون مجازات استفاده‌کنندگان غیرمجاز

در این بخش در ابتدا به بررسی دو جرم مندرج در این قانون و سپس به نوآوری‌ها و ایرادات آن می‌پردازیم:

۲. ماده ۶ قانون مجازات استفاده‌کنندگان غیرمجاز از آب و برق و ...: «از تاریخ تصویب این قانون ماده ۶۶۰ قانون مجازات اسلامی (کتاب پنجم - تعزیرات و مجازات‌های بازدارنده) مصوب ۱۳۷۵/۰۳/۰۲ و اصلاحات بعدی آن نسخ می‌گردد.

۲-۱- جرایم مندرج در قانون جدید

۲-۱-۱- اخذ انشعاب غیرمجاز و استفاده غیرمجاز

عناصر هر جرم عبارتند از عنصر قانونی، عنصر مادی و عنصر روانی.

الف) عنصر قانونی

مادامی که فعل یا ترک فعلی توسط قانونگذار جرم‌انگاری نشده است، ولو عملی ناپسند باشد، جرم تلقی نشده و قابل تعقیب و مجازات نیست. اصول ۳۶ و ۳۷ قانون اساسی^۳ و ماده ۲ قانون مجازات اسلامی^۴ از جمله قوانین مؤید این امر می‌باشند. عنصر قانونی استفاده غیرمجاز از آب و فاضلاب تا پیش از تصویب قانون جدید ماده ۶۶۰ قانون مجازات اسلامی بود که مقرر می‌داشت: «هرکس بدون پرداخت حق انشعاب آب، فاضلاب، برق، گاز و تلفن مبادرت به استفاده غیرمجاز از آب، برق، تلفن، گاز و شبکه فاضلاب نماید علاوه بر جبران خسارت وارده به پرداخت جزای نقدی از یک تا دو برابر خسارت وارده محکوم خواهد شد. چنانچه مرتکب از مأمورین شرکت‌های مذکور باشد به حداکثر مجازات محکوم خواهد شد.» لکن با تصویب قانون جدید و نسخ صریح ماده ۶۶۰ قانون مجازات اسلامی، ماده ۱ قانون جدید عنصر قانونی این جرم قرار گرفت.^۵

به نظر می‌رسد با عنایت به ماده ۱ قانون جدید اخذ انشعاب غیرمجاز بدون آنکه مورد استفاده قرار گیرد، جرم‌انگاری نشده و به‌تنهایی تحت عنوان اخذ انشعاب غیرمجاز جرم نبوده و قابل مجازات نمی‌باشد؛ لکن اگر اقدامات انجام‌گرفته مطابق ماده ۲ قانون مجازات

۳. حکم به مجازات و اجرای آن باید تنها از طریق دادگاه صالح و به‌موجب قانون باشد.

۴. اصل براءت است و هیچ‌کس از نظر قانون مجرم شناخته نمی‌شود مگر اینکه جرم او در دادگاه صالح ثابت گردد.

۵. هر رفتاری اعم از فعل یا ترک فعل که در قانون برای آن مجازات تعیین شده است، جرم محسوب می‌شود.
۶. ماده ۱: «هر شخصی بدون دریافت انشعاب قانونی آب، برق، گاز و شبکه فاضلاب و اشتراک خدمات ارتباطی و فناوری اطلاعات مبادرت به استفاده از خدمات مزبور نماید و یا با داشتن انشعاب مبادرت به استفاده غیرمجاز نماید، علاوه بر الزام به پرداخت بهای خدمات مصرفی و جبران خسارت و سایر حقوق مربوطه به شرح زیر جریمه می‌شود:

الف - درخصوص مصارف خانگی از جریمه نقدی تا درجه ۶ که در موضوع ماده ۹۹ قانون مجازات اسلامی مصوب سال ۱۳۹۹ و بر اساس نرخ تورم سالانه استفاده می‌شود، در مصارف غیرخانگی به یک تا دو برابر بهای مصرف خدمات مصرفی؛

ب - در صورت تکرار حسب مورد به حداکثر جریمه مقرر در بند (الف) و قطع انشعاب به مدت سه ماه تا شش ماه.»

اسلامی متضمن جرمی دیگر (برای مثال تخریب تأسیسات آب، فاضلاب، برق و ... موضوع ماده ۶۸۷ بخش تعزیرات قانون مجازات اسلامی) باشد، تحت همان عنوان قابل پیگرد کیفری و مجازات است.

ب) عنصر مادی

هر عملی هرچقدر منفی و خلاف هنجارهای جامعه باشد تا زمانی که به صورت رفتار یا حالتی ظهور نیابد، جرم واقع نمی‌شود؛ به عبارت دیگر اصولاً صرف داشتن عقیده، اندیشه و قصد ارتکاب جرم بدون اینکه هیچ عملی در آن خصوص انجام شود، جرم تلقی نشده و قابل مجازات نمی‌باشد. به طور کلی رکن مادی جرایم دارای سه جزء می‌باشد که عبارتند از: رفتار (که به سه صورت فعل یا ترک فعل یا حالت و وضعیت متصور است)، اوضاع و احوال و نتیجه. رکن مادی جرم استفاده غیرمجاز مطابق ماده ۱ قانون جدید عبارت است از اینکه هر شخص با داشتن انشعاب مبادرت به استفاده غیرمجاز کند یا هر شخص بدون داشتن انشعاب مبادرت به استفاده غیرمجاز کند. چنانچه مشخص است رکن مادی این جرم فعل می‌باشد و تحقق آن با ترک فعل ممکن نیست. همچنین این جرم از جرایم مطلق بوده و نیازمند تحقق نتیجه خاص نمی‌باشد.

پ) عنصر روانی

برای اینکه عملی مجرمانه تلقی شود علاوه بر عنصر مادی و قانونی به عنصر روانی نیز نیاز است؛ بنابراین باید میان رفتار مجرمانه و شخص عامل وقوع جرم، رابطه روانی وجود داشته باشد. شرایط تحقق عنصر روانی عبارتند از اراده و اختیار ارتکاب جرم و قصد مجرمانه.^۷ وجود اراده در تمامی جرایم عمدی و غیرعمدی شرط قابل مجازات بودن مرتکب می‌باشد. با عنایت به ماده ۱ قانون جدید، جرم استفاده غیرمجاز را جرم عمدی تلقی می‌کنیم که قانونگذار سوءنیت عام در آن برای جرم دانسته شدن عمل انجام گرفته را کافی دانسته و سوءنیت خاصی برای آن در نظر نگرفته است.

انشعاب آب و فاضلاب برای «مصرف خانگی» مندرج در بند الف ماده ۱ قانون جدید مطابق بند ۲۰-۴^۸ آیین‌نامه عملیاتی و شرایط عمومی تعرفه‌های آب و فاضلاب صرفاً به انشعاب‌های در حدود متعارف مصارف آب شرب و بهداشت یا دفع فاضلاب خانگی در

۷. ایرج گلدوزیان، *محمضای قانون مجازات اسلامی* (تهران: انتشارات مجد، ۱۳۹۳)، ۳۳.

۸. انشعاب آب و فاضلاب برای مصارف خانگی به انشعاب‌هایی اطلاق می‌شود که صرفاً در حدود متعارف مصارف آب شرب و بهداشت یا دفع فاضلاب خانگی در واحدهای مسکونی دایر می‌گردد.

واحدهای مسکونی اطلاق می‌گردد و انشعاب آب و فاضلاب برای مصارف غیرخانگی موارد متعددی مانند مصارف عمومی، مصارف تجاری و ... را شامل می‌شود.

بند ۲-۴۰-۲ آیین‌نامه عملیاتی که مقرر می‌دارد: «در مواردی که مطابق مفاد این آیین‌نامه انشعاب آب و فاضلاب قطع می‌شود، مشترک یا استفاده‌کننده مجاز به دخالت در تأسیسات و وصل خودسرانه انشعاب نمی‌باشند...»، چنانچه انجام گیرد مطابق ماده ۱ قانون جدید یکی از مصادیق استفاده غیرمجاز خواهد بود.

بند ۴۲-۴ آیین‌نامه مذکور که مقرر می‌کند: «مشترکین حق بازفروش آب به ملک دیگری و تخلیه فاضلاب ملک دیگری از طریق سیفون فاضلاب انشعاب خود به شبکه جمع‌آوری فاضلاب شهری را ندارند.» از دیگر مصادیق استفاده غیرمجاز می‌باشد.

بند ۷-۳۴-۴ آیین‌نامه فوق‌الذکر که بیان می‌کند مشترکین حق استفاده از آب اشتراک خانگی و غیرخانگی برای تأمین آب فضای سبز و ... را ندارند و به عبارتی استفاده از آب در مصرف و کاربری بجز آنچه در قرارداد ذکر شده را ممنوع می‌کند نیز از مصادیق استفاده غیرمجاز است.

یکی از موارد قطع موقت انشعاب آب و فاضلاب مطابق بند ۳۹-۱۴ آیین‌نامه عملیاتی زمانی است که با لوله‌کشی به ملک دیگری از انشعاب واگذار شده اقدام به استفاده غیرمجاز شود و با توجه به بند ۴۰-۴ برای برقراری مجدد آن مشترک یا استفاده‌کننده می‌بایست کلیه بدهی‌های معوقه و هزینه وصل یا نصب مجدد و خسارت وارده را پرداخت نماید. به نظر می‌رسد این بند قابل جمع با ماده ۱ قانون جدید است که در صورت استفاده غیرمجاز مرتکب به پرداخت بهای خدمات مصرفی و جبران خسارت وارده و سایر حقوق مربوطه ملزم می‌گردد. بند ۴۴-۴ آیین‌نامه عملیاتی که مرجع برآورد و اعلام خسارات وارده را دستگاه ذی‌ربط می‌داند، همسو با بند ۱ آیین‌نامه اجرایی قانون مجازات استفاده‌کنندگان غیرمجاز مصوب ۱۳۹۷ است.

۹. شرکت تعهدی در قبال تأمین آب فضای سبز و مصارف استخر و مشابه آن نداشته و مشترک حق ندارد از آب اشتراک خانگی و غیرخانگی درج‌شده در قرارداد برای تأمین آب فضای سبز و غیره ملک خود استفاده نماید و در صورت فراهم بودن امکانات فنی کافی برای شرکت، باید جهت تأمین آب موارد فوق‌الذکر، انشعاب جداگانه با کاربری مربوطه درخواست نماید.

۱۰. در صورتی که از انشعاب واگذار شده آب و یا فاضلاب اقدام به لوله‌کشی به ملک دیگر و استفاده غیرمجاز شود و یا نسبت به نصب پمپ به‌طور مستقیم بر روی انشعاب اقدام گردد.

باتوجه به تبصره ماده ۲ آیین‌نامه اجرایی قانون مجازات استفاده‌کنندگان غیرمجاز مصوب ۱۳۹۷ جهت جبران هزینه‌های خدمات مصرفی، خسارات و سایر هزینه‌ها طرح دعوای حقوقی ضرورت دارد.

در این ماده برخلاف ماده ۶۶۰ قانون مجازات اسلامی و اصلاحیه سال ۱۳۸۷ آن، که در ابتدای ماده از واژه «هرکس» استفاده شده بود و صرفاً شامل شخص حقیقی می‌گردید، در ماده ۱ قانون جدید از کلمه «هر شخص» استفاده شده است که افاده بر شخص حقیقی و حقوقی می‌نماید و از این حیث با بند ۲۳-۴ آیین‌نامه عملیاتی شرکت‌های آب و فاضلاب که بیان می‌دارد: «هر شخص حقیقی یا حقوقی ... می‌تواند درخواست برقراری یا هرگونه تغییر در مشخصات انشعاب آب و فاضلاب را بنماید.» مطابقت دارد.

ماده ۶۶۰ قانون مجازات اسلامی صرفاً دربرگیرنده استفاده غیرمجازی که بدون پرداخت حق انشعاب باشد، بود؛ اما ماده ۱ قانون جدید علاوه بر استفاده غیرمجاز بدون پرداخت حق انشعاب، دربرگیرنده اقدام شخصی که با داشتن انشعاب مجاز مبادرت به استفاده غیرمجاز نماید نیز می‌باشد بنابراین دایره شمول ماده ۱ قانون جدید از این حیث گسترده‌تر از ماده ۶۶۰ می‌باشد.

به نظر نگارندگان درخصوص تعارض ماده ۱ لایحه قانونی رفع تجاوز از تأسیسات آب و برق کشور با ماده ۱ قانون مجازات استفاده‌کنندگان غیرمجاز قانون خاص مؤخر، قانون عام مقدم را نسخ می‌کند اما درمورد انهار آبیاری لایحه قانونی ذکرشده همچنان به قوت خود باقی است. همچنین در کلیه موارد تعارض قانون جدید با آیین‌نامه عملیاتی شرکت‌های آب و فاضلاب از آنجا که قانون، مصوب مرجع قانونگذاری می‌باشد و آیین‌نامه تاب مقاومت در برابر آن را ندارد بنابراین قانون جدید ملاک عمل خواهد بود.

۲-۱-۲- تصرف و تغییر در وضعیت دستگاه‌های اندازه‌گیری

ارکان این جرم عبارتند از:

الف) عنصر قانونی

ماده ۲ قانون جدید را می‌توان عنصر قانونی این جرم دانست.^{۱۱}

۱۱. ماده ۲: «هر شخصی به هر طریق مبادرت به هر نوع تصرف یا تغییری در وضع وسایل اندازه‌گیری آب، برق، گاز، تلفن یا شبکه فاضلاب کند، به‌نحوی که منجر به اخلال در کارکرد صحیح و ثبت ارقام مصرفی شود، علاوه بر الزام به اعاده وضع به حال سابق، پرداخت بهای خدمات مصرفی و جبران خسارت، به جزای نقدی

ب) عنصر مادی

عنصر مادی این جرم مطابق ماده ۲ قانون جدید عبارت است از هر نوع تصرف یا تغییر در وضعیت دستگاه‌های اندازه‌گیری آب و ... به نحوی که منجر به اخلال در کارکرد صحیح و ثبت ارقام مصرفی گردد. وسایل اندازه‌گیری مطابق بند ۹-۴ آیین‌نامه عملیاتی و شرایط عمومی تعرفه‌های آب و فاضلاب عبارت است از کنتور یا کنتورها و سایر ملحقات و کلیه وسایل و دستگاه‌های مربوطه که به‌منظور محدود کردن و یا سنجش دبی و حجم آب، در نقطه تحویل نصب می‌گردند.

این جرم در زمره جرایم مقید بوده و اخلال در کارکرد صحیح و ثبت ارقام مصرفی باید محقق گردد.

پ) عنصر روانی

این جرم نیز مانند جرایم استفاده و انشعاب غیرمجاز در زمره جرایم عمدی بوده و سوءنیت عام برای تحقق آن کفایت می‌کند.

تبصره ۱ ماده ۲ قانون جدید به دو مورد تشدید مجازات مرتکبین اشاره دارد که عبارتند از: ۱. مرتکب از مأموران دستگاه‌های ذی‌ربط باشد؛ یا ۲. جرم به‌صورت سازمان‌یافته صورت گرفته باشد. این قانون هیچ تعریفی از سازمان‌یافته ارائه ننموده است اما شاید بتوان به تعریف گروه مجرمانه در قانون مجازات اسلامی متوسل شد. مطابق ماده ۱۳۰ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ گروه مجرمانه گروهی است نسبتاً منسجم که از سه نفر یا بیشتر برای ارتکاب جرم تشکیل می‌شود یا بعد از تشکیل به هدف ارتکاب جرم تغییر می‌یابد.

بند ۲۵-۱۴ آیین‌نامه عملیاتی و شرایط عمومی تعرفه‌های آب و فاضلاب که مشترک را از دستکاری کنتور و وسایل اندازه‌گیری و پلمب آنها تحت هر شرایطی منع می‌کند، همسو با این ماده می‌باشد.

درجه شش موضوع ماده (۱۹) قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲/۰۲/۰۱ محکوم می‌گردد.
تبصره ۱- در مواردی که مرتکب از مأموران دستگاه‌های ذی‌ربط باشد یا ارتکاب جرم موضوع این ماده به‌صورت سازمان‌یافته صورت گیرد، مرتکب یا مرتکبان به حداکثر مجازات مقرر محکوم می‌شوند. تبصره ۲- مبنای محاسبه جریمه‌ها در مواد (۱) و (۲) بالاترین نرخ تعرفه می‌باشد.
۱۲. ... مشترک تحت هیچ عنوان حق دستکاری آنها یا پلمب‌هایی که بر روی کنتورها و سایر تجهیزات نصب می‌باشد، ندارد.

۲-۲- نوآوری‌ها و ایرادات قانون جدید

قانونگذار با تصویب هر قانون جدید، درصدد رفع کاستی‌ها و همچنین مرتفع نمودن ایرادات قوانین گذشته، پاسخگویی و روزآمد نمودن قوانین باتوجه‌به نیازهای جدید جامعه می‌باشد. در این قسمت به بیان نوآوری‌ها و ایرادات قانون جدید اشاره می‌کنیم.

۲-۲-۱- ایرادات شکلی موجود در ماده ۶۶۰ قانون مجازات اسلامی از جمله تکرار کلمات آب، برق، تلفن، گاز و فاضلاب و به کار بردن حرف ربط «و» بین آنها و عدم پیش‌بینی کیفیات مشدده، در قانون جدید رفع گردیده است.^{۱۳}

۲-۲-۲- درخصوص پرداخت به‌موقع بهای خدمات، بند ج ۴-۳۹ آیین‌نامه عملیاتی شرکت به‌نحو مطلق به مشترک یا استفاده‌کننده اشاره دارد اما ماده ۳ قانون جدید بین مصرف‌کننده دولتی و غیردولتی قائل به تفکیک شده است و برای موارد غیردولتی اجازه قطع داده است و درمورد مصرف‌کنندگان دولتی، خدمات عمومی منوط به آیین‌نامه اجرایی دانسته شده است که در آن نیز قطع پیش‌بینی نگردیده است؛ لذا به‌نظر می‌رسد قطع انشعاب یا اشتراک در صورت عدم پرداخت بهای خدمات مصرف‌کنندگان دولتی منتفی می‌باشد.

۲-۲-۳- در مواردی که اشخاص بناهایی ایجاد کرده اما به هر دلیل مجوزهای قانونی را اخذ ننموده‌اند و ناچار به استفاده غیرمجاز شده‌اند، ماده ۴ قانون جدید این مشکل را با واگذاری انشعاب موقت تا زمان اخذ مجوزهای لازم مرتفع نموده است اما این اقدام حقی برای مشترکین ایجاد نمی‌کند. همچنین با تصویب این ماده واگذاری انشعاب موقت، فاقد ایراد و واگذاری‌های انجام‌شده در سال‌های گذشته نیز با تفسیر به نفع متهم موجب رفع بسیاری از مشکلات موجود در شرکت‌های آب و فاضلاب خواهد شد.

۲-۲-۴- مرجع صالح رسیدگی به جرایم درخصوص آب و فاضلاب در برخی قوانین مسکوت مانده و در برخی قوانین مانند قانون مجازات اخلال‌کنندگان در تأسیسات آب، برق، گاز و مخابرات کشور صراحتاً در صلاحیت دادگاه نظامی به‌عنوان دادگاه اختصاصی قرار داده شده بود. قانون جدید در ماده ۵ صراحتاً رسیدگی به جرایم مندرج را در صلاحیت محاکم عمومی دادگستری قرار داده است.^{۱۴}

۲-۲-۵- در قانون جدید پیش‌بینی مأمورانی از شرکت‌های آب و فاضلاب به‌عنوان ضابط

۱۳. علی‌اکبر جلیل پیران، «نقد و بررسی ماده ۶۶۰ قانون مجازات اسلامی» (پایان‌نامه کارشناسی ارشد، مازندران: دانشگاه مازندران، ۱۳۸۰)، ۵.

۱۴. رسیدگی به دعاوی موضوع این قانون در صلاحیت محاکم عمومی دادگستری است.

خاص، با عنایت به حصری نبودن بند ب ماده ۲۹ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب سال ۱۳۹۲ به منظور حفظ آثار، علائم، ادله وقوع جرم، تحقیقات مقدماتی و ... می‌توانست گامی مهم و مؤثر در اجرای قوانین مرتبط با آب و فاضلاب باشد.

۲-۲-۶- مستند به تبصره ۳ ماده ۱۹ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ و رأی وحدت رویه شماره ۱۵۷۵۹^{۱۵}، جرم استفاده غیرمجاز در خصوص مصارف غیرخانگی باتوجه به نسبی بودن جزای نقدی از جرایم درجه ۷ محسوب می‌شود و سایر جرایم مذکور در قانون جدید در زمره جرایم درجه ۶ می‌باشند؛ بنابراین باتوجه به اینکه اصل قانونی بودن جرم و مجازات بر تأسیس حقوقی شروع به جرم نیز حاکم است^{۱۶} و ماده ۱۲۲ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ برای جرایم درجه ۵ و بالاتر (با تحقق سایر شرایط) مجازات شروع به جرم در نظر گرفته است و در قانون جدید نیز در خصوص جرایم مطروحه شروع به جرم پیش‌بینی نشده است، شروع به جرایم موضوع قانون جدید فاقد وصف کیفری و غیرقابل مجازات از این حیث می‌باشد مگر آنکه عمل ارتكابی تحت عنوان مجرمانه دیگری قابل تعقیب و مجازات باشد.

همچنین با عنایت به ماده ۳۴۰ قانون آیین دادرسی کیفری^{۱۷} جرم استفاده غیرمجاز در خصوص مصارف غیرخانگی با هر میزان ضرر و زیان وارده (به جهت تعزیر درجه ۷ بودن) به طور مستقیم در دادگاه مطرح و تحقیقات مقدماتی و محاکمه توسط دادگاه انجام می‌شود؛ البته این امر به معنای مراجعه مستقیم شاکی یا ارسال گزارش ضابطان به دادگاه نیست؛ بلکه شاکی می‌بایست شکایت خود را به دادستان تقدیم و ضابطان نیز وقوع جرم را به دادستان اعلام نمایند^{۱۸} و دادستان پس از احراز موضوع پرونده را به دادگاه ارسال نماید و مورد از موارد صدور قرار عدم صلاحیت نیز نمی‌باشد. یکی از دلایل رسیدگی جرایم درجه ۷ و ۸ در دادگاه تسریع در رسیدگی به جهت سبک بودن این نوع جرایم است اما در عمل در اغلب

۱۵. رأی وحدت رویه شماره ۷۵۹: «مجازات جرایمی که طبق قانون نسبی است باتوجه به حکم مقرر در تبصره ۳ ماده ۱۹ قانون مجازات اسلامی تعزیر درجه ۷ محسوب و رسیدگی به آن به موجب ماده ۳۴۰ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ در صلاحیت دادگاه کیفری ۲ و قابل تجدیدنظر در دادگاه تجدیدنظر استان است.»

۱۶. گلدوزیان، پیشین، ۱۴۷.

۱۷. ماده ۳۴۰ قانون آیین دادرسی کیفری: «جرایم تعزیری درجه ۷ و ۸ به طور مستقیم در دادگاه مطرح می‌شوند ...»

۱۸. علی خالقی، نکته‌ها در قانون آیین دادرسی کیفری (تهران: انتشارات مؤسسه مطالعات و پژوهشهای حقوقی شهر دانش، ۱۳۹۴)، چاپ پنجم، ۳۴۰.

موارد استفاده غیرمجاز در مصارف غیرخانگی، بهره‌برداری غیرمجاز از خدمات عمومی توسط مجرم و ضرر و زیان وارده به دستگاه مربوطه به مراتب بیش از استفاده غیرمجاز در مصارف خانگی می‌باشد؛ لذا این تفکیک مابین مجازات استفاده غیرمجاز مصارف خانگی (درجه ۶) و غیرخانگی (درجه ۷) محل ایراد است و بهتر بود استفاده غیرمجاز در هر دو نوع مصرف خانگی و غیرخانگی دارای درجه مجازات یکسان بود و یا مصرف غیرخانگی درجه مجازات بالاتری در پی داشت.

در فرض اتهامات متعدد متهم به ارتکاب جرایم متعدد درجه ۷ با درجه‌های بالاتر از ۷، تحقیقات تمامی جرایم در دادسرا انجام و کیفرخواست صادر خواهد شد. نظریه مشورتی اداره کل حقوقی قوه قضائیه به شماره ۷/۹۴/۱۰۹۸ مورخ ۱۳۹۴/۰۵/۰۵ مؤید این نظر می‌باشد.^{۱۹}

نتیجه

با عنایت به ضرورت و لزوم استفاده از خدمات عمومی مانند آب، برق و ... در عصر حاضر و محدودیت منابع و کمبود آنها و همچنین تعدد و تنوع جرایم در این حوزه‌ها و لزوم اقدامات پیشگیرانه و واکنش‌های قانونی، قوانین مختلفی در این خصوص وضع گردیده است. آخرین اراده قانونگذار، قانون مجازات استفاده‌کنندگان غیرمجاز از آب، برق، تلفن، فاضلاب و گاز مصوب سال ۱۳۹۶ می‌باشد. این قانون با وجود ایرادات و ابهامات، دارای نقاط مثبتی نیز هست. استفاده از واژه «هر شخص» که افاده عموم دارد و دربرگیرنده اشخاص حقیقی و حقوقی است و این امر که علاوه بر استفاده غیرمجاز بدون داشتن انشعاب قانونی، مواردی که با داشتن انشعاب قانونی از خدمات عمومی استفاده غیرمجاز گردیده است، جرم‌انگاری شده از

۱۹. نظریه مشورتی ۱۰۹۸/۹۴/۷ مورخ ۱۳۹۴/۰۵/۰۵: «مستفاد از مواد ۲۲، ۸۹ و ۹۲ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ این است که انجام مرحله تحقیقات مقدماتی در کلیه جرایم از وظایف دادسراست و طرح مستقیم پرونده در دادگاه و انجام تحقیقات فوق‌الذکر از سوی دادگاه تنها در موارد خاص و مصرح قانونی نظیر تبصره ۱ ماده ۲۸۵، ۳۰۶ و ۳۴۰ قانون فوق‌الذکر امکان‌پذیر است. از سوی دیگر مطابق ماده ۳۱۳ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ به اتهامات متعدد متهم باید با رعایت صلاحیت ذاتی، توأمان و یکجا رسیدگی گردد و رعایت مقررات مربوط به صلاحیت محلی دادگاه‌ها و تعدد جرم، صدور قرار تأمین کیفری و ... نیز اقتضای رسیدگی یکجا و توأمان به اتهامات متهم به ارتکاب جرایم متعدد از درجات تعزیری مختلف ۶، ۷ و ۸ می‌باشد و انجام تحقیقات مقدماتی نسبت به کلیه جرایم مذکور می‌باید از سوی دادسرا صورت پذیرد و برای همه جرایم ارتكابی کیفرخواست صادر شود. بنابراین در فرض توأم بودن جرم درجه ۷ با جرایم بالاتر امکان صدور کیفرخواست برای جرم درجه ۷ به شرح مذکور وجود دارد و بنابراین تعارضی بین تبصره ۱ ماده ۸۱ و ماده ۳۴۰ قانون آیین دادرسی کیفری وجود ندارد.»

نقاط قوت این قانون است. از ایرادات حائز اهمیت قانون جدید می‌توان به این مورد اشاره کرد که مجازات جرایم مندرج در قانون جدید به غیر از استفاده غیرمجاز در مصارف غیرخانگی، جزای نقدی درجه ۶ می‌باشد که بالاتر بودن درجه مجازات جرم استفاده غیرمجاز در مصارف خانگی نسبت به مصارف غیرخانگی که خسارات وارده ناشی از آنها در عمل متفاوت است، موجب گردیده که یک مورد مستقیماً در دادگاه رسیدگی و دیگری بدواً در دادسرا مطرح گردد و این امر محل ایراد است.

در مقاله حاضر و با بررسی‌های انجام‌شده برخی از تخلفات مندرج در آیین‌نامه عملیاتی و شرایط عمومی تعرفه‌های آب و فاضلاب با جرایم مندرج در قانون جدید (استفاده غیرمجاز و تغییر و تصرف در دستگاه‌های اندازه‌گیری) قابل انطباق دانسته شد. به‌هرحال و با وجود تمام کاستی‌ها و ابهام‌ها، قانون جدید نشانگر تلاش قانونگذار در وضع قوانین متناسب با اوضاع و احوال جامعه است.

فهرست منابع

- جلیل پیران، علی‌اکبر. «پایان‌نامه نقد و بررسی ماده ۶۶۰ قانون مجازات اسلامی». پایان‌نامه کارشناسی ارشد، مازندران: دانشگاه مازندران، ۱۳۸۰.
- خالقی، ابوالفتح، و حجت‌ا... رشنوادی. «سیاست تقنینی کیفری ایران در صیانت از منابع آب با عنایت به اسناد بین‌المللی». *مجله پژوهش حقوق کیفری* ۲(۳) (۱۳۹۱): ۱۱۹-۱۴۱.
- خالقی، علی. *نکته‌ها در قانون آیین دادرسی کیفری*. چاپ پنجم. تهران: انتشارات مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش، ۱۳۹۴.
- گلدوزیان، ایرج. *محشای قانون مجازات اسلامی*. تهران: انتشارات مجد، ۱۳۹۳.
- مرکز بررسی‌های استراتژیک ریاست جمهوری. «نظام مالکیت منابع آبی در ایران، بیست و پنجمین نشست از سلسله‌نشست‌های گفتگوهای راهبردی با موضوع نظام مالکیت منابع آبی در ایران». آخرین ویرایش ۱۳/۰۵/۱۳۹۵، <http://www.css.ir/fa/content/112616> (آخرین بازدید ۱/۰۶/۱۳۹۸).